

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/sluzba/wyposazenie-funkcjonari/1918-1939/uzbrojenie-1918-1939/tekst-1/59711.Tekst.html>
2024-07-16, 16:21

Korpusu Ochrony Pogranicza w latach 1924-1939

Podstawową jednostką taktyczną w Korpusie był batalion piechoty i szwadron kawalerii. Batalion KOP składał się z drużyny dowódcy, plutonu łączności, plutonu karabinów maszynowych (od września 1931 r. - kompania) oraz 3-5 kompanii strzeleckich, każda po 3 plutony, złożone z 4 drużyn. Szwadron kawalerii KOP miał drużynę dowódcy oraz 2 plutony, każdy po 4 sekcje (po 1932 r. doszedł jeszcze pluton, potem drużyna ckm).

Piechota KOP uzbrojona była w broń powtarzalną - karabiny (kb) i karabinki (kbk) oraz lekką (rkm, potem też lkm) i ciężką broń maszynową (ckm). w późniejszym czasie także w broń strumotorową, tj. moździerz. Kawaleria dysponowała bronią powtarzalną -kbk oraz maszynową (lekką, potem i ciężką), a także szablami i lancami. W latach późniejszych przydzielono Korpusowi sprzęt artyleryjski - armaty piechoty, armaty przeciwpancerne i armaty polowe.

Dla formowanych batalionów piechoty Korpusu przewidziano austriackie kb i kbk Mannlicher wz.1895, francuskie rkm Chauchat wz.1915 (po 12 na kompanię, z 16 magazynkami na każdą sztukę broni) i po dwa francuskie ckm Hotchkiss wz.1914. Ponadto zamierzano przydzielić im pistolety automatyczne 7,65 mm i hełmy stalowe (po 650 sztuk na batalion, włoskie lub niemieckie i austriackie). Kawaleria KOP miała także otrzymać kbk Mannlicher wz.1895 oraz rkm Chauchat wz.1915, po 4 na szwadron (czyli po dwa w plutonie). Kb i kbk Mannlicher wz.1895 miały zamek dwutaktowy osłowo-ślizgowy, ryglowany symetrycznie i magazynek jednorzędowy na 5 naboń kalibru 8 mm. Egzemplarze produkcji okresu wojennego, ze względu na mniej staranne wykonanie wykazywały zawodność w działaniu. Rkm Chauchat wz.1915 funkcjonował na zasadzie długiego odrzutu lufy i zamka zaryglowanego obrotowo, a zasilanie odbywało się z łukowego magazynka o pojemności 20 naboń kalibru 8 mm. Produkowany w czasie I wojny światowej i intensywnie używany podczas wojny polsko-sowieckiej okazał się bronią bardzo zawodną. Ckm Hotchkiss wz.1914, chłodzony powietrzem, działał na zasadzie wykorzystania energii części gazów odprowadzanych przez boczny otwór w lufie (lufa nieruchoma, zamek zaryglowany w czasie strzału). Zasilanie ckm następowało z taśmy metalowej krótkiej na 24 lub długiej na 251 naboń kalibru 8 mm. Broń osadzano na trójnożnej podstawie wz.15 lub wz.16. Szybkostrzelnością ckm nie ustępował wzorom z chłodzeniem wodą, jak Maxim czy Vickers.

Uzbrojenie zadysponowane dla tworzonych jednostek KOP pochodziło z przebrojenia formacji piechoty oraz z rezerwy znajdującej się w składnicach centralnych Wojska Polskiego. Otrzymany sprzęt zarówno ilościowo, jak i jakościowo w pełni zaspakajał

potrzeby KOP jako formacji przeznaczonej tylko do ochrony granicy. Jednak już w roku 1926 zdecydowano, że w planie osłony na wypadek wojny na wschodzie wykorzysta się niektóre bataliony KOP do mobilizacji rezerwowych pułków piechoty. W tej sytuacji niezbędnym było ujednoczenie broni powtarzalnej posiadanej przez KOP z uzbrojeniem wojska. W armii kontynuowano bowiem proces unifikacji uzbrojenia i austriacką broń powtarzalną w pierwszej kolejności wycofywano z wyposażenia. Okazało się także, że unifikacja uzbrojenia armii nie pozwoliła na zachowanie jednolitości wzorów broni maszynowej w oddziałach Korpusu. Dysponowano zbyt małą liczbą w pełni sprawnych rkm Chauchat wz.1915, które przede wszystkim znajdowały się w wyposażeniu niektórych formacji piechoty oraz wszystkich pułków kawalerii WP. To samo dotyczyło ckm Hotchkiss wz.1914 stanowiących uzbrojenie niektórych formacji piechoty WP.

Od kwietnia 1926 r. rozpoczęła się wymiana w batalionach z 1. i 5. Brygady KOP austriackiej broni powtarzalnej na francuskie kb Berthier wz.1916 i kbk Berthier wz.1892. Między innymi 2. i 20. batalion otrzymały po 441 kb wz.1916 i po 312 kbk wz.1892, a 18. batalion - 543 kb wz.1916 i 369 kbk wz.1892. Natomiast dla 16. i 17. batalionu z 5. Brygady przydzielono kb i kbk Mauser wz.1898, dla pierwszego - 543 kb i 369 kbk, dla drugiego - 441 kb i 312 kbk. Ponadto dwa pierwsze wymienione bataliony otrzymały po 6 ckm Hotchkiss wz.1914, a dwa ostatnie po 8 ckm Maxim wz.1908. Dodatkowo dla 16. batalionu przekazano 13 lkm Bergmann wz.1915. Karabiny i karabinki Berthier (kaliber 8 mm) miały zamek czterotaktowy, symetrycznie ryglowany oraz magazynek 5-nabojowy, wystający z łoża w kb oraz 3-nabojowy w kbk (mieszczący się w łożu, ale tylko wz.1892). Broń tego systemu odznaczała się stosunkowo dobrymi właściwościami balistycznymi. W karabinach francuskich można było stosować nakładane na lufę garłacze do wystrzeliwania granatów "V. B." (masa 475 g, donośność 190 m). Kb i kbk Mauser wz.98 miały zamek czterotaktowy, ryglowany symetrycznie i magazynek o pojemności 5 naboł 7,9 mm, nie wystający z łoża. Należy dodać, że broń tego systemu przyjęta, w roku 1921, jako podstawowa w formacjach Wojska Polskiego do połowy lat trzydziestych znajdowała się w wyposażeniu tylko części pułków piechoty WP. Równocześnie, ze względu na wspomniane wyżej braki w pokryciu etatowym rkm Chauchat wz.1915 zdecydowano o przydzielaniu w zamian do części batalionów KOP lkm Bergmann wz.1915. Lkm Bergmann wz.1915 (lub wz.1915/nA), będący zmodyfikowaną wersją ckm wz.1902 (stosowany podczas I wojny światowej, także jako wz.1915, ckm obu wersji chłodzone wodą), działał na zasadzie lufy ruchomej z krótkim odrzutem i zamka zaryglowanego przy wystrzale, zasilanie odbywało się z taśmy na 100 naboł 7,9 mm z bębna lub z taśmy na 250 naboł ze skrzynki. Lkm wz.1915, chłodzony powietrzem, był dość skomplikowany w budowie, lecz pewny w działaniu. Broń ta została wykorzystana wyłącznie do wyposażenia dziesięciu batalionów KOP w ilości 469 sztuk. Także brak dostatecznej liczby ckm Hotchkiss wz.1914 spowodował, że w zamian otrzymywano ckm Hotchkiss wz.1925 i Maxim wz.1908. Nowsza wersja ckm Hotchkiss, oznaczona jako wz.1925, różniąca się kalibrem, długością całkowitą i długością lufy oraz masą i inną podstawą, znalazła się w uzbrojeniu dwóch batalionów, po 8 w każdym. Broń tę dostosowano do amunicji mauserowskiej kalibru 7,9 mm, co okazało się niezbyt dobrym rozwiązaniem. Ponadto ckm był niestarannie wykonany, co dodatkowo ujemnie wpływało

na pewnośc działania broni. Drugim wzorem ckm, stosowanym w batalionach KOP był ckm Maxim wz.1908. Broń klasyfikowano do grupy działającej na zasadzie krótkiego odrzutu ruchomej lufy przy strzale. Ta zasada działania oraz chłodzenie wodą komplikowało budowę broni, co wymagało bardzo starannej i dobrze wyszkolonej obsługi. Do ckm stosowano ciężką podstawę czwórnóżną, tzw. „sanki”. Z 16 ckm tego wzoru po 8 sztuk znajdowało się w dwóch batalionach.

Ogółem już przed listopadem 1928 r. bataliony KOP miały 21.132 kb Berthier wz.1916. Jedynie dwa bataliony (16. i 17.) dysponowały niemieckimi karabinami Mauser wz.1898 - 1.550 sztuk. Ponadto w uzbrojeniu Korpusu znajdowało się: 1.039 rkm Chauchat wz. 1915, 469 lkm Bergmann wz.1915, 98 ckm Hotchkiss wz.14, 16 ckm Hotchkiss wz.1925, 18 ckm Maxim wz.1908, 8 moździerzy wz.1918. Kawaleria KOP po karabinkach Mannlicher wz.1895 otrzymała kbk Berthier wz.1892, różniące się od karabinów - masą, długością całkowitą i długością lufy. Ponadto kbk miały rączkę zamkową zgiętą w dół. Łącznie w szwadronach było 1.548 kbk wz.1892. Wyjątkowo 16. szwadron przezbrojono w kbk Mauser wz.1898, w ilości 87 sztuk.

Poza wymianą austriackiej broni powtarzalnej w pozostałych oddziałach KOP, trwającej do 1928 r. oraz przydziałem innych wzorów broni maszynowej postanowiono zwiększyć w oddziałach ilość ciężkiej broni maszynowej. Podyktowane to było nowymi koncepcjami wykorzystania na wypadek wojny części oddziałów KOP do wystawienia dywizji piechoty oraz użycia pozostałych batalionów do zadań osłonowych w pierwszej fazie działań wojennych.

W listopadzie 1928 r. uzupełniono system broni strzeleckiej w KOP przeznaczając dla oddziałów 50 moździerzy wz.1918, z tego 48 dla 24 batalionów (1. - 24.), a 2 dla batalionu szkolnego w Osowcu (utworzony w sierpniu 1928 r., od 1931 r. - Centralna Szkoła Podoficerów KOP). Bataliony 25. - 28. sformowane do grudnia 1927 r. miały już po 2 moździerze wz.1918. Wyjątkowo 29. batalion jeszcze nie dysponował bronią tego rodzaju i wzoru. Moździerz wz.1918, konstrukcji i produkcji francuskiej, miał lufę niegwintowaną osadzaną na płycie podstawy i podpartą dwójnogiem z mechanizmami - podniesień i kierunku, typu śrubowego.

Otrzymane na początku 1929 r. uzbrojenie oraz dalsze przemieszczenia broni pomiędzy oddziałami KOP zmieniły nieco ich stan posiadania. Wymieniono w 15. batalionie kb francuskie na niemieckie -Mauser wz. 1898 oraz wycofano rkm Chauchat wz.1915 przydzielając w zamian 48 lkm Bergmann wz.1915. Równocześnie z ciężkiej broni maszynowej KOP otrzymał więcej ckm Maxim wz.1908, tj. 110 sztuk oraz 10 ckm Hotchkiss wz.1914, przy czym zredukowano ilość ckm Hotchkiss wz.1925 z 16 sztuk do 12. Zwiększony przydział ciężkich karabinów maszynowych pozwolił na podwyższenie ich liczby z dotychczasowych 2 sztuk (wyjątkowo w czterech batalionach po 8 sztuk) do 8 ckm (wyjątkowo w czterech batalionach po 10 sztuk, ale w jednym tylko 4 ckm) w plutonach ckm kolejnych batalionów KOP.

W kawalerii kolejny szwadron - 15. otrzymał niemieckie kbk Mauser wz.1898 zamiast kbk francuskich, natomiast z 4. szwadronu wycofano 2 ckm Maxim wz.1908. Ponadto dowództwo KOP wystąpiło o przydzielenie dla kawalerii KOP 39 austriackich podstaw Schwarzlose przystosowanych (specjalne jarzmo) do ckm Maxim wz.1908. Podstawy umożliwiały transport broni na austriackich rzędach jucznych Schallera wz.1907 (jeden koń juczny z ckm i podstawą, drugi z amunicją i wyposażeniem), jak i przewożenie jej na taczankach (dysponowano w latach trzydziestych niewielką liczbą taczanek wz.1928). Poniższe zestawienie ilustruje uzbrojenie szwadronów kawalerii KOP, przed i po 30 stycznia 1929 r.: W grudniu 1929 r. bataliony KOP otrzymały 29 armat piechoty 37 mm wz. 1916 TR (po jednej na batalion). Był to sprzęt konstrukcji i produkcji francuskiej, pochodzący z I wojny światowej, wyposażony w zamek klinowy, łożo dwuogonowe i hydrauliczno-sprężynowy oporopowrotnik (walory techniczno-taktyczne tej armaty już wcześniej oceniono bardzo ujemnie w prasie fachowej - Przegląd Artyleryjski). Równocześnie z otrzymaniem sprzętu dla batalionów wystąpiono o dodatkowy przydział 2 armat wz.1916 dla batalionu szkolnego KOP w Osowcu.

Ogółem, pod koniec 1929 r. w KOP znajdowało się 20.405 kb i kbk Berthier wz.1916, 2.481 kb i kbk Mauser wz.1898, 1.078 rkm Chauchat wz.1915, 515 lkm Bergmann wz.1915, 98 ckm Hotchkiss wz.1914, 12 ckm Hotchkiss wz.1925, 126 ckm Maxim wz.1908, 60 moździerzy wz.1918 oraz 29 armat piechoty 37 mm wz.1916. Już w połowie stycznia 1930 r. postanowiono przebroić 2., 15. i 18. batalion w karabinki wz.1898, po 1.083 sztuk na każdy oraz uzupełnić ilość kbk w 16. i 17. batalionie (w pierwszym - 206 sztuk, w drugim - 355). Karabinki mające bowiem nieco gorsze właściwości balistyczne od karabinów były bardziej poręczne w użyciu, zwłaszcza w warunkach służby granicznej. Ponadto wymienione bataliony miały otrzymać po 32 rkm wz.1928 oraz po 4 ckm Maxim wz.1908, na każdy. Ten ostatni przydział pozwolił na uzyskanie pełnej etatowej liczby ckm w plutonach, a niebawem kompaniach, broni ciężkiej (z wyjątkiem 15. batalionu). Dodatkowo dla dwóch kompanii batalionu szkolnego w Osowcu (CSP) przeznaczono 416 kbk Mauser wz.1898 i 16 rkm wz.1928. Równocześnie wszystkie szwadrony kawalerii KOP otrzymały na wymianę broni francuskiej 1.678 kbk Mauser wz.1898.

Rkm wz.1928, funkcjonujący na zasadzie częściowego odprowadzenia gazów prochowych przez boczny otwór w lufie, został drogą konkursu przyjęty jako podstawowa lekka broń maszynowa w armii. Wzór odznaczał się nowoczesną konstrukcją, dużą szybkostrzelnością praktyczną i niezawodnym działaniem.

Wymiana rkm Chauchat wz.1915 i lkm Bergmann wz.1915 we wszystkich oddziałach KOP na nowy wzór broni miała być przeprowadzona w maju 1930 r. Na kompanię piechoty przydzielono po 8 rkm wz.1928, co ze względu na ich zmienną ilość w batalionie (3 do 6) powodowało różnice w stanie posiadania broni. I tak po 24 rkm było w batalionach 25. - 28., po 32 sztuki miały 3., 5., 7.-11., 13., 19.-22. i 24. batalion, po 40 rkm było w 1., 4., 6. i 14. batalionie, a 48 sztuk miał 23. batalion. Ponadto plutony odwodowe dowódców pułków „Głębokie” i „Wilejka” otrzymały 29 rkm wz.1928.

Kawalerii KOP przydzielono 80 rkm wz.1928, po 4 na szwadron. Łącznie w latach 1930-1931 oddziały KOP otrzymały 1.200 rkm nowego wzoru (w styczniu 1930 r. - 176, do czerwca - 893 oraz w listopadzie tego roku - 131).

Również w połowie roku 1930 w celu uzupełnienia stanu liczebnego broni w plutonach ckm (zwiększenie z 8-10 do 12 sztuk, niebawem przekształcone w kompanie) batalionów piechoty KOP zdecydowano zadysponować 6 ckm Hotchkiss wz.1914, 8 ckm Hotchkiss wz.1925 i 52 ckm Maxim wz.1908. Ostatecznie, ze względu na brak ckm wz.1925, przeznaczonych dla broni pancernych WP, przekazano 6 ckm wz.1914 i 60 ckm wz.1908, wymieniając równocześnie posiadane przez oddziały KOP ckm wz.1925 na ckm wz.1908.

Do września 1931 r. KOP otrzymał także 60 lkm Maxim wz. 1908/15. Broń ta była modyfikacją ckm wz.1908, ze zmniejszoną chłodnicą wody, kolbą zamiast typowych tyłców oraz dostosowaniem do lekkiej podstawy - dwójnogu. Lkm znalazł się w wyposażeniu kompanii saperów, w 4 plutonach po 1 (formowane od lutego 1931 r.) oraz przewidziany był dla mających powstać oddziałów artylerii KOP. Rozszerzone na wypadek wojny zadania Korpusu wymagały zorganizowania artylerii, dla której w tym roku można było przekazać początkowo 7 działonów, a w trzy miesiące później taką samą ilość armat połowych 75 mm wz. 1902/26. Ostatecznie formowanie jednostek artylerii KOP zostało wstrzymane decyzją Ministra Spraw Wojskowych marszałka Józefa Piłsudskiego z 8 sierpnia 1931 r.

Zapoczątkowany na przełomie 1929/1930 r. proces wymiany broni francuskiej na niemiecką, przesunięcia broni między oddziałami KOP oraz uzupełnianie broni maszynowej kontynuowano do 1935 r. W wykazie stanu uzbrojenia WP z 1 kwietnia 1934 r. wymieniono następujące wzory i ilości broni znajdującej się w KOP: 14.993 kb wz.1898 (w zestawieniu nie podano ilości kbk wz.1998, których, wg wyliczeń autora, było co najmniej 5.904), 19.541 kb/k Berthier wz.1916 i wz.1892, 1.254 rkm wz.1928, 60 lkm wz. 1908/15, 440 ckm Maxim wz.1908, 64 moździerze wz.1918, 2.300 szabel (niemieckie, artylerii wz.1896), 5.600 hełmów niemieckich wz.1916 i 2.400 francuskich wz.1915 "Adrian". W rok później, tj. 1 kwietnia 1935 r. w KOP było 15.431 kb Mauser wz.1898, przy czym armii zwrócono już 11.258 kb Berthier wz.1916 oraz 307 kb Lebel wz.1886/93 (tych ostatnich używano, jako broni szkoleniowej).

Przebiegająca w połowie lat trzydziestych wymiana części kbk na kb w armii miała miejsce także w niektórych oddziałach piechoty KOP. Podyktowane to było zmianą założeń taktycznych, tj. wydłużeniem odległości zwalczania przeciwnika indywidualną bronią strzelecką. Wymiana broni powtarzalnej dotyczyła w pierwszym rzędzie batalionów z brygad „Grodno” i „Polesie” oraz CSP w Osowcu, które w lutym 1935 r. otrzymały 4.612 kb wz.1898, ponadto przydzielono im także bagnety: 3.852 sztuk wz.1929 oraz 1.957 sztuk wz.1927. Oddziały Korpusu Ochrony Pogranicza dysponowały w zasadzie takim samym uzbrojeniem jak formacje liniowe armii, jedynie ciężka broń piechoty, tj. ckm i moździerze, reprezentowane były przez starsze wzory. Nowoczesne ckm wz.1930 w ilości 12 sztuk oraz 2 moździerze wz.1931, przydzielono ze względów szkoleniowych do CSP. W latach 1933-1934 Korpus otrzymał również dla celów szkoleniowych 12 granatników wz.1930

(polska oryginalna konstrukcja - donośność regulowano ilością gazów odprowadzanych do komory gazowej przez specjalny zawór). Natomiast nowością w wyposażeniu Korpusu (a także i armii), co prawda na niewielką skalę, były pistolety maszynowe Thompson wz.1928 (działał on na zasadzie wykorzystania energii półswobodnego zamka, z możliwością strzelania ogniem pojedynczym lub ciągłym, zasilany z magazynka pudełkowego na 20 lub 30 naboji 11,43 mm względnie bębnowego na 50 lub 100 naboji), które przypuszczalnie znalazły się w wyposażeniu żandarmerii KOP lub później w batalionach fortecznych (specjalnych) KOP. Mimo pewnej komplikacji konstrukcji broń działała niezawodnie. Niewielka i zapewne niewystarczająca ilość tzw. broni krótkiej - pistolety i rewolwery, przeznaczona była przede wszystkim dla „szeregowych funkcyjnych”. Zapewne były to pistolety Cebra wz. 1916, Frommem wz.1911 (oba na amunicję kalibru 7,65 mm), Steyer wz.1912, Browning FN wz.1922 oraz później Vis wz.1935 (wszystkie trzy na amunicję kalibru 9 mm), a także rewolwer Lebel wz.1892 (nazywany czasem - Saint-Etienne, z magazynkiem bębnowym na 6 naboji kalibru 8 mm - w połowie lat dwudziestych wycofany z użytku w armii).

Wraz z przyjęciem do uzbrojenia formacji piechoty i kawalerii WP nowej armaty przeciwpancernej, dowództwo KOP już pod koniec 1936 r. złożyło zapotrzebowanie na 83 armaty 37 mm wz.1936. Armata z zamkiem klinowym półautomatycznym, oporopowrotnikiem hydrauliczno-sprężynowym, z dolnym łożem dwuogonowym rozkładanym była nowoczesnym sprzętem przeciwpancernym. Działo z przodkiem mieszczącym 80 naboji holowano przy pomocy zaprzęgu 2-konnego (w uprzęży szorowej). Całkowite potrzeby Korpusu w zakresie sprzętu ppanc. wynosiły 99 sztuk, z tego po 3 armaty na każdy batalion piechoty (tj. 1. - 29.), 6 armat dla odwodów pułków „Głębokie” i „Wilejka” oraz 6 sztuk dla CSP w Osowcu. Wyposażanie KOP w nowy sprzęt przewidywano na trzy fazy. W pierwszej - 27 armat dla 5 batalionów, odwodów dwóch pułków i CSP, w fazie drugiej -39 armat dla batalionów z brygad „Podole”, „Wołyń”, „Polesie” oraz batalionów „Kleck” i „Stołpce”, a w trzeciej fazie - 33 armaty dla batalionu „Iwieniec” i batalionów z brygad „Wilno” oraz „Grodno”.

Pierwsze armaty wz.1936 miał otrzymać w kwietniu 1936 r. batalion „Czortków” - 6 sztuk, a w maju tego roku po 2 armaty bataliony „Wołożyn”, „Snów”, „Żytyń”, „Berezwech”, „Wilejka”, po 3 armaty bataliony „Orany”, „Niemenczyn” oraz CSP (natomiast wg innych dokumentów CSP otrzymała w maju 1937 r. - 4 armaty ppanc., a w listopadzie tego roku przydzielono po 3 sztuki batalionom „Orany” i „Niemenczyn”). Do końca marca 1938 r. brygada „Podole” miała otrzymać 4 armaty ppanc.

Wobec planowanej nadwyżki armat ppanc. dla wojska, postanowiono przydzielić dodatkowo 18 armat dla KOP. Po 2 dla batalionów „Orany”, „Niemenczyn”, „Czortków” i CSP w Osowcu, które miały już poprzednio otrzymały po 4 armaty oraz po 2 sztuki dla batalionów „Wołożyn”, „Snów”, „Żytyń”, „Berezwech” i „Wilejka” (batalion „Orany” miał mobilizować kompanię ppanc. nr 133, „Niemenczyn” - kompanię ppanc. nr 134, CSP - kompanię ppanc. nr 135, a batalion „Czortków” - kompanię ppanc. nr 163, wszystkie dla rezerwowych pułków piechoty). Realizacja tego przydziału miała się zakończyć w ostatnich

dniach marca 1939 r. Organizowany od grudnia 1938 r. pułk KOP „Karpaty” miał być wyposażony, w maju 1939 r., w 4 armaty ppanc. w batalionach „Skole” i „Delatyń” (ponadto etat przewidywał w obu batalionach pułku kompanie ckm liczące po 6 ckm i po 4 moździerze, dodatkowo kompania szkolna batalionu „Skole” miała 3 ckm i 1 moździerz).

Należy zaznaczyć, że w planach modernizacji Wojska Polskiego opracowywanych w połowie lat trzydziestych, przewidywano w batalionach KOP, poza armatami ppanc., karabiny ppanc. wz.1935, po 2 na pluton. Brak jednak informacji, czy faktycznie broń ta znalazła się w wyposażeniu oddziałów KOP.

W lutym 1937 r. zaczęto reorganizację KOP wynikającą z ogólnego planu modernizacji i rozbudowy Wojska Polskiego. Do wykonania planu reorganizacji Korpus potrzebował, wg zestawienia z marca tego roku: 5.713 kbk wz.1898, 82 rkm wz.1928, 3 lkm Maxim wz. 1908/15, 13 ckm Maxim wz.1908, 66 armat ppanc. wz.1936 (bez Brygady „Grodno” i CSP), 832 pistolety Vis wz.1935, 1.793 szable (polskie lub niemieckie) oraz 13.070 hełmów wz.1931. Po otrzymaniu tego uzbrojenia miał nastąpić zwrot zbędnych: 1.938 kb wz.1898, 25 moździerzy wz. 1918 i 7.659 hełmów francuskich i włoskich. W następstwie reorganizacji KOP, poza utworzeniem nowych pułków i batalionów, rozpoczęto w sierpniu tego roku formowanie oddziałów artylerii Korpusu. Nowe jednostki - dywizjon artylerii lekkiej „Czortków”, bateria artylerii „Kleck”, a później bateria „Osowiec” (w dokumentach także inne nazwy tych oddziałów - dywizjon „Podole”, baterie „Snów” i pluton „Skałat”) otrzymały 18 armat polowych 75 mm wz.1897, aczkolwiek przyznawano, że najkorzystniej byłoby przydzielić haubice 100 mm wz.1914/19P. Francuska armata polowa wz.1897, z długim odrzutem lufy miała zamek śrubowo-mimośrodowy, hydrauliczno-pneumatyczny oporopowrotnik oraz jednoogonowe łożo. Do holowania sprzętu stosowano 6-konny zaprzęg (bezorcycowy w uprzęży szorowej). Przodek działa mieścił 24, a jaszcz działonowy 72 pociski. Dla nowych oddziałów przydzielono ponadto 519 kbk, 3 lkm Maxim wz. 1908/15 i 8 ckm Maxi wz.1908. Według zestawienia stanu uzbrojenia artylerii z 1 lipca 1938 r. dla jednostek artylerii KOP przeznaczono 30 armat wz.1897 (czy zostało to zrealizowane, trudno na razie tak twierdzić).

Na przełomie 1937/1938 r. dokonano przezbrojenia batalionów KOP w nowe moździerze wz.1928 (otrzymano 64 sztuki), z tym, że już w listopadzie 1938 r. najnowszymi moździerzami wz.1931 dysponowały bataliony „Troki”, „Niemenczyn”, „Nowe Święciany”, „Orany”, „Sejny”, „Suwałki” i CSP. Moździerz wz.1928, polskiej konstrukcji i produkcji, różnił się nieznacznie od moździerza wz.1918. Lufa cechowała się odpowiednio wyprofilowanym wylotem, inny był dwójnóg i płyta podstawy, ponadto broń miała dużo większy zasięg. Moździerz wz.1931 także niewiele się różnił wz.1928. Lufa miała obrozę łączącą ją z dwójnogiem, w którym zainstalowano mechanizm podniesieniowy i wyrównawczy oraz kierunkowy.

Reorganizacje oddziałów, przezbrojenia i przesunięcia broni oraz zmiana zadań dla oddziałów Korpusu w planach mobilizacyjnych powodowały przydziały dodatkowego uzbrojenia. Między innymi pod koniec września 1938 r., w ciągu kilku kolejnych dni

począwszy od 26 tego miesiąca, przekazano: 3.040 kbk wz.1908, 3.040 bagnatów wz.1927, 2.050 ładownic potrójnych, 45 rkm wz.1928, 16 lkm Maxim wz. 1908/15, 1.237 bagnatów wz. 1898/05, 5 ckm Maxim wz.1908, 371 bagnatów wz.1927, 2.213 szabel niemieckich wz.1896, 10 moździerzy wz.1918, 10 pistoletów sygnałowych „Perkun” wz.1924, 88 ckm Maxim wz.1908 (bez podstaw), 46 rkm (nie podano w dokumencie oznaczenia wzoru, najpewniej wz.1928), 16 moździerzy „JD” wz.1916, 7 armat 76,2 mm wz.1902 (z wyposażeniem jak dla 4 plutonów artylerii piechoty), 10 armat ppanc. 37 mm wz.1936 (bez przodków) oraz 6.344 masek przeciwgazowych wz.1932. Znaczna część przydzielonego uzbrojenia – ckm Maxim wz.1908 bez podstaw, moździerze wz.1918, moździerze „JD” wz.1916 (wycofane z uzbrojenia WP pod koniec lat dwudziestych - lufa gwintowana kalibru 75 mm osadzona na dwuściennym łożu, wyposażonym w mechanizmy podniesień i kierunku, umieszczonym na płycie-podstawie), armaty ppanc. wz.1936, armaty 76,2 mm wz.1902 (długi odrzut lufy, zamek śrubowy mimośrodowy i hydrauliczno-sprężynowy oporopowrotnik) - była przewidziana do wyposażenia specjalnego fortecznego batalionu KOP „Sarny”, organizowanego od września 1938 r., przeznaczonego do obsady pasa umocnień granicznych odcinka Sarny (pododcinki: Czudel, Bereźne i Horyń. Należy dodać, że już w grudniu 1937 r. zaplanowano przydzielenie 9 rkm wz.1928, 18 ckm Maxim wz.1908, 3 moździerzy wz.1928 oraz 9 pistoletów sygnałowych „Perkun” wz.1924, dla mającego powstać batalionu fortecznego „Sarny”. Ponadto w drugiej połowie lipca 1939 r., formowany od marca tego roku, specjalny (forteczny) batalion „Małyńsk” otrzymał 6 podstaw do ckm wz.1930.

Utworzona 10 grudnia 1938 r., a podporządkowana dowództwu Korpusu i podległa pułkowi KOP „Głębokie” Dzisieńska Brygada Obrony Narodowej już w końcu listopada tego roku otrzymała uzbrojenie dla formowanych oddziałów (m.in. oddział zwiadowców oraz dwa bataliony - „Postawy” i „Brasław”, oba typu „I”): 542 kb Berthier wz.1916, 241 kbk Berthier wz.1916, 30 kbk wz. 1891/98/25, 18 lkm Maxim wz. 1908/15 oraz 4 ckm Maxim wz.1908. Nie wiadomo jednak czy przydzielono należne Brygadzie 2 moździerze wz.1928 (po jednym w batalionie).

Pod koniec 1938 r. zamierzano przeprowadzić w KOP wymianę ckm Maxim wz.1908 na nowoczesne, polskiej produkcji, ckm wz.1930. Miało jej podlegać 387 ckm w piechocie, 42 w kawalerii i 106 ckm w batalionie fortecznym „Sarny”. Niestety nie zostało to w pełni zrealizowane i tylko nieliczne oddziały KOP dysponowały nowymi ckm (bataliony „Orany”, „Niemenczyn”, „Nowe Święciany” oraz prawdopodobnie „Sejny”, „Czortków”, „Kopyczyńce” i „Borszczów”, miały taczanki wz.1936 przystosowane wyłącznie do transportu ckm wz.1930). Podobnie planowano wymianę znajdujących się w kompaniach saperów lkm Maxim wz. 1908/15 na nowe rkm wz.1928, co ostatecznie miało nastąpić dopiero w roku budżetowym 1940/1941. Potrzeby modernizowanej i reorganizowanej armii opóźniały dostawy sprzętu uzbrojenia dla Korpusu. I tak w zestawieniu braków na 9 listopada 1938 r. wykazano: 710 kbk wz.1898, 44 rkm wz.1928, 3 lkm Maxim wz.1908/15, 63 armaty ppanc. wz.1936, 1.995 pistoletów Vis wz.1935, 32.450 hełmów wz.1931 oraz 1.000 masek pgaz. wz.1932. Bataliony KOP („Snów I”, „Snów II”, „Berezwech”, „Wilejka”, „Wolożyn” i „Żytyń”)

mobilizowane od połowy marca oraz w kwietniu 1939 r., potem przerzucone na granicę południową miały następujące uzbrojenie: kb i kbk wz.1898, rkm wz.1928 (27 sztuk), ckm wz.1908 lub wz.1930 (12 sztuk), moździerz wz.1928 (2 sztuki) i armaty ppanc. 37 mm wz.1936 (2 lub 3 sztuki). Natomiast nie jest pewne, czy bataliony KOP dysponowały (jeśli tak, to raczej nie w pełnej etatowej liczbie) granatnikami wz.1936 (9 sztuk) oraz kb ppanc. wz.1935 (9 sztuk). Pod koniec czerwca 1939 r. dodatkowo przydzielono tym jednostkom moździerz wz.1928, siedem dla batalionów „Berezwecz”, „Wilejka”, „Wołożyn” (z 2. pp KOP), cztery dla batalionów „Snów I”, „Snów II” (z 1. pp KOP) oraz dwa dla batalionu „Żytyń” (z 2. BGór.).

Zorganizowany w marcu 1939 r. „ćwiczebny” (później nie używano tego określenia) pułk kawalerii KOP (w składzie: pluton łączności, pluton pionierów, 6 szwadronów liniowych, szwadron ckm, pluton ppanc.) miał w szwadronie broni ciężkiej 16 ckm Maxim wz.1908 oraz w plutonie ppanc. 6 armat 37 mm wz.1936 (wg niektórych danych pluton ppanc. wchodził w skład szwadronu ckm), pozostałe uzbrojenie było typowe, tj. kbk wz.1898 i rkm wz.1928. Dodatkowo w maju tego roku przydzielono dla oficerów rezerwy tej formacji 20 pistoletów Vis wz.1935.

Zapewne do ostatniej chwili, tj. do końca sierpnia 1939 r. starano się uzupełnić uzbrojenie, m.in. w czerwcu dla pięciu batalionów KOP i CSP przydzielono 1.993 hełmy wz.1931 (bataliony: „Troki” - 254 sztuk, „Niemenczyn” - 406, „Nowe Święciany” - 209, „Orany” - 358, „Sejny” - 167 oraz CSP - 599).

Uzbrojenie, jakim dysponował KOP podlegało zmianom w zależności od kształtowania się koncepcji wykorzystania tej formacji nie tylko dla zapewnienia bezpieczeństwa w pasie przygranicznym oraz ochrony granicy, ale i na wypadek wojny. Tak jak i w armii, w pierwszych latach istnienia Korpusu panowało zróżnicowanie wzorów broni powtarzalnej i maszynowej. Powodem tego był przedłużający się proces unifikacji uzbrojenia w siłach zbrojnych II Rzeczypospolitej. Dopiero początek lat trzydziestych przyniósł pewną poprawę w tym zakresie. W oddziałach KOP wprowadzono jednolity wzór broni powtarzalnej, o większej wartości bojowej, wymieniono lekką broń maszynową na w pełni nowoczesną. Proces ten przebiegał z pewnym opóźnieniem w stosunku do zmian w WP. Natomiast wymiana ciężkiej broni piechoty, tj. ckm, moździerzy na nowsze wzory oraz przydział armat nastąpiły później i w ograniczonym zakresie (np. ckm wz.1930 i moździerz wz.1931), co w znacznym stopniu było odbiciem trudnej sytuacji materiałowej sił zbrojnych II Rzeczypospolitej. Szwadrony kawalerii KOP dysponowały w zasadzie takim samym uzbrojeniem i w takiej samej ilości, co kawaleria liniowa w wojsku. Różnica sprowadzała się w zasadzie do posiadania przez szwadron KOP organicznego plutonu ckm (2 sztuki). Pod względem ilości uzbrojenia różnice pomiędzy batalionami piechoty KOP a batalionami czynnych pułków piechoty były nieduże i spowodowane ich odmienną organizacją (różna ilość kompanii strzeleckich, w batalionie KOP - 3 do 5. w batalionie pp - 3). Niektóre bataliony KOP miały etatowe plutony ppanc., które nie były przewidziane na szczeblu batalionu czynnego lub rezerwowego pułku piechoty WP.

Artyleria KOP dysponowała sprzętem stojącym na takim samym poziomie techniczno-taktycznym, co sprzęt artylerii lekkiej wielkich jednostek (DP). Jednak znikoma ilość armat w stosunku do potrzeb oraz całkowity brak haubic powodowały, że oddziały Korpusu ustępowały w tym zakresie równorzędnym formacjom wojska.

Źródło: Tekst jest niewielkim skrótem opracowania: Andrzej Konstankiewicz, *Uzbrojenie Korpusu Ochrony Pogranicza*, w: J. Prochwicz, A. Konstankiewicz, J. Rutkiewicz, *Korpus Ochrony Pogranicza 1924-1939*, Warszawa 2006.